

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ У ФАРМАЦІЇ

ЕЛЕКТРОННИЙ МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

для організації аудиторної та самостійної роботи
здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація»

ОДЕСА
ОНУ
2023

**УДК 17+614.253]:615.1(072)
Е901**

Укладач:

Ю. О. Мартинюк, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології та психології розвитку особистості.

Рецензенти:

О. І. Грицук, доктор медичних наук, професор кафедри фармакології та технології лікарських засобів ОНУ імені І. І. Мечникова;

З. О. Кіреєва, доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри загальної психології і психології розвитку особистості ОНУ імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 4 від 22.05.2023 р.*

Етика та деонтологія у фармації [Електронний ресурс] :
Е901 електрон. метод. посіб. з організації аудиторної та самостійної роботи здобувачів другого (магістер.) рівня вищої освіти за спец. 226 «Фармація, промислова фармація» / уклад.: Ю. О. Мартинюк. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023. – 56 с. – 1 МБ.

Методичний посібник призначено для організації та забезпечення самостійної, а також аудиторної роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація» при опануванні дисципліни Етика та деонтологія у фармації.

УДК 17+614.253]:615.1(072)

ВСТУП

Суспільство планети Земля вступило в третє тисячоліття нашої ери свого еволюційного розвитку із суттєвими надбаннями соціальних цінностей. Однією з таких цінностей є усвідомлення необхідності за-своєння та дотримання членами суспільства морально-етичних норм поведінки, орієнтованих на досягнення соціальної гармонії у стосунках між людьми в усіх сферах життєдіяльності. Враховуючи, що близько третини свого життя кожна соціалізована особистість здійснює професійну діяльність, сьогодення об'єктивно вимагає пізнання філософсько-гносеологічної сутності, витоків та практично-дієвого застосування системи таких норм професійної поведінки, які цілком відповідають пріоритетам загальнолюдської моралі.

Аналіз масової практики підприємництва у фармацевтичній галузі свідчить про існування певної розбалансованості фактологічної та морально-етичної підготовки фармацевтів. Якщо перший компонент можна вважати близьким до потреб суспільства, то другий у окремих фахівців цієї галузі залишається на недостатньому рівні. Адже ще мають місце і грубощі в аптечних установах, і факти продажу фальсифікованих препаратів, і намагання продати найдорожчі медикаменти замість найефективніших, і штучне завищення цін, і інші негативні явища. Отже культура фармацевтичного бізнесу в Україні поки ще не набула належного морально-етичного рівня. Це дає підстави обґрунтовано вважати необхідним розробку та вивчення курсу «Етика і деонтологія у фармації» у закладах вищої освіти.

Метою вивчення курсу «Етика та деонтологія у фармації» є формування системи знань щодо етичних, біотичних та деонтологічних принципів та норм, які сприяють належному виконанню професійних обов'язків впродовж практичної діяльності фахівців в галузі фармації. Допомогти студентам засвоїти теоретичну та методичну систему знань про категорії, форми, методи фармацевтичної етики та деонтології; сприяти формуванню професійної моральності і етичної поведінки; навчити студентів прийомам та способам самостійної діяльності в рамках етичного кодексу фармацевтів України.

Завданням дисципліни є:

1. Засвоєння сутності основних понять моралі, фармацевтичної етики, біоетики та фармацевтичної деонтології;
2. Формування уявлень про моральну культуру майбутніх фахівців;
3. Набуття та використання студентами отриманих знань для морального вдосконалення і відповідального ставлення до себе, до свого життя і інших людей;
4. Набуття вмінь з використання базових інструментів успішного спілкування та взаємодії,
5. Вирішення моральних та комунікативних проблем, пов'язаних з практичною діяльністю фармацевтичного працівника.
6. Формування навичок свідомого самоконтролю та саморегуляції власних психічних станів в процесі взаємодії з клієнтами, колегами та лікарями.

Студент після вивчення повинен знати:

- історичні аспекти розвитку вчення про етику;
- становлення фармацевтичної етики, біоетики, деонтології;
- принципи етичних взаємовідносин лікар – хворий – провізор, провізор – колеги, провізор – медичний представник, провізор – працівники оптових фірм, провізор – представники контролюючих органів;
- основні положення Етичного кодексу фармацевтичних працівників України;
- основи професійних комунікацій.

Студент після вивчення повинен вміти:

- визначати місце фармацевтичної етики, біоетики в системі знань про мораль;
- формулювати власну думку щодо сучасних досягнень науки та практики фармацевтичної діяльності;
- аналізувати взаємовідносини лікар-хворий-провізор з точки зору етичних та біоетичних принципів;
- характеризувати мовну та психологічну культуру ділового спілкування;
- використовувати інструменти професійних комунікацій;

- трактувати основні положення Етичного кодексу фармацевтичних працівників України та інших країн;
- вирізняти належне та неналежне виконання професійних обов'язків фармацевтичними працівниками;
- розробляти орієнтований перелік рис професійності та навичок фармацевтичного працівника для належного виконання професійних обов'язків;
- пояснювати види відповідальності фармацевтичного працівника.

1. ЕТИЧНІ, БІОЕТИЧНІ ТА ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ – СКЛАДОВІ МОРАЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Тема 1. Теоретичні основи фармацевтичної етики та деонтології *«Мораль чиста – краще всякого намиста»* (Нородне прислів'я)

Мета: формування системи знань та вмінь щодо етичних та деонтологічних основ фармацевтичної діяльності.

Основні поняття: фармацевтична етика, фармацевтична деонтологія, обов'язок, деонтологічні принципи, предмет фармацевтичної деонтології, методи фармацевтичної деонтології.

Основні питання теми

1. Фармацевтична етика і деонтологія як наука.
2. Об'єкт, предмет і основні категорії фармацевтичної деонтології.
3. Диференціація понять фармацевтична та медична деонтологія.
4. Основні структурні компоненти фармацевтичної деонтології.
5. Предмет та завдання сучасної фармацевтичної деонтології.
6. Рівні та види обов'язків фармацевтів та провізорів.
7. Методи фармацевтичної деонтології.
8. Загальні завдання фармацевтичної деонтології.

В результаті підготовки до заняття студент повинен

***знати:** визначення предмета та об'єкта фармацевтичної деонтології, визначення поняття етика та деонтологія, категорії обов'язків і їхні рівні, деонтологічні принципи та методи фармацевтичної деонтології.*

***вміти:** застосовувати етико-деонтологічні принципи, які формують теоретичну основу фармацевтичної науки, в практичній діяльності провізора.*

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності)

Поняття «деонтологія» означає вчення про належне, яке було запропоновано у XIX столітті англійським філософом Ієремією Бентамом для позначення науки про професійну поведінку людини.

Фармацевтична деонтологія – це практична наука, покликана дати фахівцям ті знання, які необхідні для виконання функціонально-посадових обов'язків, також які впливають із суспільної цінності професії провізора.

Основним **об'єктом** фармацевтичної деонтології є хвора людина. **Предметом** фармацевтичної деонтології є сукупність функціональних обов'язків і норм моралі та права, що формує ставлення провізора до їх виконання. Водночас категорія **обов'язку** має два рівні: **об'єктивний** – це сукупність обов'язків, що впливають із професійної діяльності фахівця; і **суб'єктивний** – це ставлення фармацевтичних працівників до виконання своїх обов'язків.

Деонтологічні принципи роботи провізора: провізори (фармацевти) повинні мати схильність до праці з людьми, володіти здатністю до спілкування; провізору (фармацевту) треба вміти диференціювати відвідувачів аптеки, щоб безпомилково обирати тон і напрямок у розмові; провізору (фармацевту) треба вміти естетично оформлювати вітрини та лікарські засоби; провізори (фармацевти) повинні підвищувати професійний рівень аптечного працівника за рахунок мови та зовнішнього вигляду.

Фармацевтична деонтологія має свої **методи дослідження:** спостереження, анкетування, інтерв'ювання, опитування як провізорів, так і відвідувачів аптеки, метод контакт-аналізу.

При цьому основними категоріями фармацевтичної деонтології є обов'язок, обов'язковість, відповідальність і пов'язані з ними сумлінність, співчуття, співпереживання, доброзичливість, чуйність, співпереживання, чутливість.

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Студенти у групі розглядають основні деонтологічні принципи та наводять конкретні приклади (висловлюють власну думку), що підтверджують необхідність вивчення цих принципів та важливість їх у подальшому становленні професіоналів-провізорів.

2. Студенти під час дискусії у групі розглядають види обов'язків у фармацевтичній деонтології та наводять аргументи, що підтверджують необхідність вивчення даних видів обов'язків для фармацевтичної діяльності.

3. Поділяючись на дві групи студенти наводять спільні та відмінні риси фармацевтичної та медичинської деонтології.

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть тактику провізора з точки зору етичного кодексу та деонтологічного обов'язку фармацевта. До провізора аптеки після з-звіту звернувся чоловік 55 років з проханням видати йому жарознижувальний засіб, однак провізор відмовив у проханні, обґрунтувавши свою позицію тим, що аптека уже зачинена.

2. Надайте декілька шляхів вирішення цієї проблеми. Хто повинен нести відповідальність? Викликана до аптеки бригада швидкої медичної допомоги приїхала за 1 годину. Не дивлячись на зусилля фармацевта, на долікарняному етапі надання допомоги хворий помер.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттям «деонтологія» та «фармацевтична деонтологія».
2. Дайте визначення об'єкта фармацевтичної деонтології.
3. Дайте визначення предмета фармацевтичної деонтології.
4. Які існують деонтологічні принципи роботи провізора?
5. Які задачі у фармацевтичній деонтології?
6. Які рівні обов'язків фармацевтів та провізорів Ви знаєте?
7. Які методи, використовує фармацевтична деонтологія?
8. Рокрийте основні категорії фармацевтичної деонтології.

Тести для перевірки знань:

1. Поняття «деонтологія» визначається як:

- а) вчення про належне;
- б) вчення про принципи поведінки;
- в) сукупність обов'язків.

2. Вперше термін «деонтологія» ввів в науковий обіг:

- а) Платон;
- б) І. Бентам;
- в) Аристотель.

3. Фармацевтична деонтологія відрізняється від медичної деонтології тим, що....?

- а) медична деонтологія – вчення про принципи поведінки медичного персоналу для максимального підвищення суми суспільної корисності та максимального усунення шкідливих наслідків неповноцінної медичної роботи;
- б) медична деонтологія – практична наука, покликана дати фахівцям ті знання, які необхідні виконання функціонально-посадових обов'язків;
- в) медична деонтологія – практична наука, покликана дати фахівцям ті знання, які впливають із суспільної цінності професії провізора.

4. Суб'єктивний рівень обов'язку фармацевтичного працівника це?

- а) це сукупність обов'язків, що впливають із професійної діяльності фахівця;
- б) це принципи та закономірності функціонування професійної моралі;
- в) це ставлення фармацевтичних працівників до виконання своїх обов'язків.

5. Види обов'язку фармацевтичного працівника:

- а) обов'язок перед країною, народом; обов'язки перед своєю професією; обов'язки в системі провізор - хворий; обов'язки провізора перед своїм колегою по роботі;
- б) об'єктивний та суб'єктивний;
- в) «не нашкодь» та «вилікуй».

6. Методи спілкування провізора з відвідувачами аптеки:

- а) спостереження, анкетування, інтерв'ювання, опитування як провізорів, так і відвідувачів аптеки, метод контакт-аналізу.

- б) встановлення психологічного контакту, пізнати і зрозуміти особливості відвідувача аптеки; суворо науково диференціювати відвідувачів аптеки і відповідно вибирати метод спілкування з ними;
- в) встановлення контакту, надання інформації, націлювання на ефективність лікарського препарату, обговорення проблеми.

7. Метод контакт-аналізу – це?

- а) аналіз відповідей випробовуваних на запитання, які дають змогу отримати достовірну та надійну інформацію про наявність або вираженість певної психологічної характеристики;
- б) коли під час живого візуального контакту аналізується людина і складається оперативний психологічний портрет (наприклад, поведінка в аптеці);
- в) навмисне, систематичне і цілеспрямоване сприйняття поведінки людини.

8. Одним із важливих деонтологічних принципів роботи провізора є...

- а) схильність до праці з людьми, володіти здатністю до спілкування;
- б) безпомилково обирати тон і напрямок у розмові з відвідувачами аптеки;
- в) обов'язок перед країною, народом.

9. Основною категорією фармацевтичної деонтології є...?

- а) обов'язок;
- б) співпереживання;
- в) доброзичливість.

10. Предметом фармацевтичної деонтології є...?

- а) обов'язок;
- б) принципи та закономірності функціонування правил і норм етичної поведінки фармацевтичного працівника;
- в) сукупність функціональних обов'язків і норм моралі та права, що формує ставлення фармацевтичного працівника до їх виконання.

Тема 2. Історія фармацевтичної деонтології

*«Людино, не роби іншим того, чого не хочеш,
щоб вони робили тобі!
Народи, намагайтеся спочатку мати кращі звичаї,
ніж закони.
Звичаї є найперші закони»
(Піфагор)*

Мета: формування системи знань та вмінь щодо історичних поглядів науковців на етичні та деонтологічні компоненти фармацевтичної діяльності.

Основні поняття: основні етапи розвитку фармацевтичної етики та деонтології, школа Солерно, етапи розвитку фармацевтичної етики та деонтології в Україні, перша аптека в Україні.

Основні питання теми

1. Огляд історії виникнення та становлення етики та деонтології.
2. Етика на етапі зародження медицини (етичні вимоги лікарів стародавньої Індії).
3. Етика Гіппократа.
4. Погляди стародавнього Кітаю на становлення фармацевтичної етики.
5. Етичне вчення Аристотеля.
6. Погляди Сократа на поняття «етика».
7. Етичні питання в медичній школі Салерно.
8. Середньовічні вчення Авіцени.
9. Релігійна етика та її вплив на розвиток фармацевтичної етики та деонтології.
10. Етична думка нового часу.
11. Значні періоди розвитку вітчизняної фармацевтичної етики. Сучасний етап становлення фармацевтичної етики та деонтології.

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності)

Етика – філософське вчення, предметом якого є дослідження сутності, цілей і причин моралі та моральності.

При розгляді історії розвитку фармацевтичної деонтології та етики, вказати, що, як будь-яка історична категорія, вона розвивалась відповідно до рівня розвитку медицини та фармації при певних суспільно-економічних формаціях, успадковуючи найбільш раціональні принципи та норми з покоління в покоління.

Основні історичні етапи, що значно вплинули на розвиток фармацевтичної деонтології та етики: перший етап – етика становлення класового суспільства; другий етап – антична етика як учення про добродетельність (етичні теми виникають у країнах стародавнього Сходу, стародавньої Греції та Риму); третій етап – обґрунтування об'єктивного статусу моральних норм у середньовічній етиці; четвертий етап – етичні пошуки нового часу; п'ятий етап – сучасні етичні теорії.

У розвитку української фармації, фармацевтичної етики від зародження її в XIII ст. і до формування прообразу сучасної аптеки на початку XX ст. виділяють **чотири основних етапи**, які припадають на певні історичні періоди: князівської доби (1256–1349 рр.), перший польський (1349–1772 рр.) і австрійський (1772–1918 рр.), сучасний етап, пов'язаний з модернізацією, виходом на європейський ринок, з представленням широкого асортименту лікарських засобів на внутрішньому ринку.

В результаті підготовки до заняття студент повинен

знати: історію розвитку фармацевтичної етики як окремої науки, роль етики в процесі формування особистості фармацевта на кожному історичному етапі.

вміти: застосовувати етико-деонтологічні принципи, які формують теоретичну основу фармацевтичної науки, в практичній діяльності провізора.

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Студенти під час дискусії у групах коротко характеризують культурні надбання мислителів античності, які зумовили розвиток етики в подальші сторіччя.

2. Рольова ігра, в якій студенти демонструють свої знання моральних ідей та етики Древнього Єгипту, Вавилону, Палестини, Ірану.

3. Рольова ігра, в якій студенти демонструють свої знання та відношення до етики Древньої Індії та Китаю, та аналізують вклад даних етичних течій для розвитку фармацевтичної деонтології.

4. Рольова ігра, в якій студенти демонструють свої знання та відношення до етики Древньої Греції та Риму, та аналізують вклад даних етичних течій для розвитку фармацевтичної деонтології.

5. Студенти під час дискусії у групах характеризують епоху Середньовіччя та Відродження з позицій формування етики як науки.

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. В аптеку прийшла жінка зі скаргами на біль голови і попросила поміряти артеріальний тиск. Обличчя червоно-синюшне, шкіра покрита потом. Фармацевт відмовив їй у послугі, зіславшись на велику чергу.

2. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. До провізора звернувся чоловік з проханням замінити безрецептурний брендовий препарат більш доступним. При наявності в аптеці провізор відмовила і рекомендувала звернутися до лікаря.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття етика .
2. Які особливості історії формування фармацевтичної етики Ви знаєте?
3. Рокрийте основні етапи історичного розвитку етичної думки.
4. У чому полягали основні компоненти моральної рефлексії в античній філософії?
5. Чим відрізнялись етичні переконання в епоху Середньовіччя від поглядів античної філософії?
6. Дайте визначення етиці доби Відродження.
7. Дайте визначення етиці доби раціоналізму.
8. Дайте визначення етиці західноєвропейського Просвітництва.
9. Дайте визначення етиці класиків німецької філософії.
- 10.Розкрийте основну суть сучасного етапу розвитку вітчизняної етичної думки в фармацевтичній діяльності?

Тести для перевірки знань:

1. Оберіть найбільш повне визначення поняття «етика»:

- а) вчення про етичні принципи поведінки;
- б) філософське вчення, предметом якого є дослідження сутності, цілей і причин моралі та моральності;
- в) теорія моралі.

2. Вперше термін «етика» ввів у науковий обіг:

- а) Платон;
- б) Сократ;
- в) Аристотель.

3. Однією з найважливіших функцій моралі в усі часи є:

- а) виховна;
- б) оцінювальна;
- в) регулятивна.

4. Перший етап становлення фармацевтичної деонтології та етики:

- а) етика становлення класового суспільства;
- б) антична етика як учення про добродетель;
- в) сучасні етичні теорії.

5. Чотири основних етапи розвитку фармацевтичної деонтології та етики в Україні:

- а) доба епохи Античності, доба етики Середніх віків, доба етики епохи Відродження та Нового часу;
- б) доба етики Сходу, доба етичної думки Європи, доба етичної думки Заходу та сучасний етап розвитку етичної теорії;
- в) князівська доба, перша польська і австрійська доба, сучасний етап, пов'язаний з модернізацією.

6. «Салернський кодекс здоров'я» було видано в:

- а) в XIV столітті,
- б) в 1957 р;
- в) в V-VI столітті до нашої ери.

7. Основоположником етичного раціоналізму є:

- а) Сократ;
- б) Епіктет;
- в) Зенон.

8. Основа вчення евідемонізму полягала в:

- а) оцінці духовних благ;
- б) встановленні гармонії між чеснотою та прагненням на щастя;
- в) самообмеженні плотських прагнень, задоволень.

9. Перша аптека при львівському храмі Іоанна Хрестителя з'явилася в:

- а) в XIII столітті;
- б) в XIV столітті;
- в) в XVI столітті.

10. Динамічний розвиток фармацевтичної галузі України базується на шести складових:

- а) фармацевтична деонтологія, фармацевтична етика, обов'язок, законодавство України, постійне підвищення кваліфікації фармацевтичних працівників, норми моралі та права;
- б) фармацевтична освіта, наука, фармацевтична промисловість, державна система контролю якості лікарських засобів, аптечна мережа й інформаційне поле фармації;
- в) ставлення фармацевтичного працівника до виконання своїх обов'язків, аптекарська монополія, підвищення відсотку хвороб, довіра до фармацевтичного працівника, соціально-економічний розвиток, інформаційне поле фармації.

Тема 3. Етична поведінка. Професійна моральність

«Розвивай свої душевні і тілесні сили так, щоб вони були придатні для будь-яких цілей, що можуть з'явитися, не знаючи при цьому, які з них коли-небудь стануть твоїми»

(І. Кант)

Мета: формування системи знань та вмінь щодо професійної моральності та факторів, що впливають на етичну поведінку в практичній діяльності фахівця.

Основні поняття: вчинок, мотив, мотиви дій, бажання і потяг, боротьба мотивів і прийняття рішення, етична поведінка, професійна моральність, моральна оцінка, мораль, моральні норми та моральний кодекс, професійний обов'язок, професійна честь і професійна гідність, професійна справедливість.

Основні питання теми:

1. Поняття про етику та етичну поведінку.
2. Поняття «професійна етика». Функції професійної етики.

3. Етико-деонтологічні відносини в фармації.
4. Деонтологічні принципи в роботі провізора (фармацевта): автономії, заборони завдавати шкоди, благодіяння, справедливості.
5. Поняття «моральна оцінка». Мораль та моральна поведінка.
6. Роль мотиву та самооцінки при формуванні професійної моральності провізора (фармацевта).
7. Етичні норми.

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності)

Традиційно початковою «клітинкою», «атомом» етичної поведінки вважається вчинок. Перш за все, **вчинком** є дія, яка має позитивну моральну значимість. Водночас дію, яка має негативну етичну значимість, можна вважати одиницею аморальної поведінки. Однак, вчинком може бути і утримання від дії.

В процесі розглядання мотиваційних аспектів дій, слід звернути увагу на визначення таких понять: мотив дій, бажання і потяг, боротьба мотивів і прийняття рішення.

Мотив – це морально усвідомлене спонукання поведінки, мотивація же – система певним способом взаємопов'язаних, світоглядно супідрядних мотивів, що означають перевагу тих чи інших цінностей або цілей в моральному виборі індивіда, свідоме визначення їм лінії своєї поведінки.

При ясному усвідомленні мети та мотиву, що викликає її, прагнення мети прийнято називати **бажанням**, тоді як **потяг** завжди невиразний, неясний.

Психічний стан, що характеризується зіткненням кількох бажань чи кількох різних спонукань до діяльності, прийнято називати **боротьбою мотивів**.

Прийняття рішення – це заключний момент боротьби мотивів, тобто ухвалення рішення, що полягає у виборі мети та способу дії.

Вивчаючи дану тему, слід звернути увагу на поняттях моральна оцінка, мораль, моральні норми та моральний кодекс.

Моральна оцінка – це особливий акт, який орієнтує індивіда та виражає перевагу певної норми поведінки, наказує діяти відповідно до неї.

Моральні норми – це елементи моральної свідомості, що складаються в ньому в певну систему взаємозв'язку.

Моральний кодекс лежить в основі практичної ціннісної орієнтації, під якою, в свою чергу, можна розуміти здатність моральної свідомості направляти помисли і дії людини на досягнення моральної цінності.

Для якісного засвоєння знань, потрібно розглянути специфічні поняття: професійного обов'язку, професійної честі і професійної гідності, професійної справедливості.

Принципи професійної моралі фармацевта: принцип гуманізму, принцип професійного оптимізму, принцип патріотизму.

В результаті підготовки до заняття студент повинен

знати: визначення поняття вчинок та мотив, визначення поняття моралі та взаємозв'язок моралі і духовності, характеристику понять моральної свідомості, основи етичної поведінки в колективі та елементи професійної моральності.

вміти: застосовувати основи етичної поведінки та елементи професійної моральності в фармацевтичній діяльності

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Студенти після проходження тесту на дослідження морального розвитку Л. Колберга у групах обговорюють важливість розвитку моральних якостей для фармацевтичної професії та власне відношення до теорії морального розвитку Л. Колберга.

2. Студенти під час дискусії у групах розглядають сутність, структуру та функції моралі, її генезіс.

3. Коротко охарактеризуйте **закономірності** історичного поступу моралі.

4. Рольова ігра, в якій студенти демонструють моральну культуру спілкування, її зміст і вияви.

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. В аптеку завітав чоловік з проханням роз'яснити йому дію препарату, який був виписаний йому лікарем, однак провізор відмовився надати чоловіку інформацію, зіславшись на те, що аптека – не довідкове бюро.

2. Оцініть тактику провізора з точки зору етичного кодексу та деонтологічного обов'язку фармацевта. До провізора аптеки звернувся чоловік 76 років зі скаргами на мігрень і проханням порекомендувати йому лікарський препарат. Однак провізор відмовив чоловіку, обґрунтувавши свою позицію тим, що старість нічим не лікується.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення вчинку як початковому елементу етичної поведінки.
2. Дайте визначення поняттю «професійна етика». Розкрийте вихідні поняття професійної етики.
3. Дайте визначення таких понять як мотив, бажання і потяг, боротьба мотивів.
4. Як виглядає схема прийняття рішення?
5. Дайте визначення поняттям «моральна оцінка», «мораль», «моральні норми» та «моральний кодекс» як важливим компонентам професійної моральності.
6. Які існують принципи професійної моралі фармацевта?

Тести для перевірки знань:

1. Оберіть вірне визначення поняття «мотив»:

- а) система певним способом взаємопов'язаних, світоглядно супідрядних мотивів;
- б) це морально усвідомлене спонукання поведінки;
- в) ціннісне значення вчинку.

2. Дію, яка має негативну етичну значимість, можна вважати:

- а) одиницею аморальної поведінки;
- б) етичним вчинком;
- в) деонтологічною помилкою.

3. Оберіть найбільш повне визначення поняття «моральний кодекс»:

- а) здатність моральної свідомості направляти помисли і дії;

- б) основа практичної ціннісної орієнтації, під якою, у свою чергу, можна розуміти здатність моральної свідомості направляти помисли і дії людини на досягнення моральної цінності;
- в) етичні ціннісні орієнтації.

4. Оберіть вірне визначення поняття «мораль»:

- а) це система норм, принципів, понять та цінностей особистості;
- б) оцінка поведінки та вчинків;
- в) складне соціальне утворення, яке виступає як єдність моральної свідомості, моральних, відносин, моральної практики.

5. Елементи моральної свідомості, що складаються в ній в певну систему взаємозв'язку, прийнято називати:

- а) моральними нормами;
- б) етичною поведінкою;
- в) професійною моральністю.

6. Початковим поняттям професійної етики є поняття:

- а) професійного обов'язку;
- б) дія етичних чеснот;
- в) професійної справедливості.

7. Професійна етика вивчає та аналізує:

- а) професійні навички;
- б) професійний такт;
- в) конкретні прояви професійної моральності.

8. Принципи професійної моралі фармацевта:

- а) професійний обов'язок, професійна честь і професійна гідність, професійна справедливість;
- б) принцип гуманізму, професійного оптимізму та принцип патріотизму;
- в) принцип автономності, принцип аутентичності, принцип конфіденційності.

9. Потяг відрізняється від бажання тим, що:

- а) завжди невиразний, неясний;
- б) раціоналізмом;
- в) усвідомленням мети та мотиву.

10. При аналізі поведінки необхідно враховувати наступні фактори:

- а) законодавство України, етичний кодекс фармацевтичних працівників, особистісні якості фармацевтичних працівників;
- б) фармацевтичну освіту, інформаційне поле фармації, рівень кваліфікації фармацевтичних працівників;

- в) виходити з мотиву того чи іншого вчинку, враховувати наслідки тих чи інших вчинків та умови, в яких відбувається вчинок, а також асооби, що використовуються для досягнення мети.

Тема 4. Психологія відвідувачів аптеки

*«Об'єктом фармацевтичної науки є людина, істота,
яка наділена свідомістю
та внутрішнім суб'єктивним світом»*

(Сухомлинский В. А)

Мета: удосконалення знань слухачів з управління перебігом професійного спілкування з відвідувачами аптек, особливо зі «складними».

Основні поняття: купівельна поведінка, необхідність, потреба, психологічні фактори ситуації продажу; здоров'є; відношення до хвороби; внутрішня картина хвороби.

Основні питання теми:

1. Особливості купівельної поведінки відвідувача аптеки.
2. Основи купівельної поведінки відвідувача аптеки.
3. Психологічний аспект ситуації продажу.
4. Типи ставлення до хвороби. Фактори, що впливають на формування типів ставлення до хвороби та їх вплив на поведінку в аптеці.
5. Індивідуально-психологічні особливості відвідувача аптеки. (преморбід особистості).

В результаті підготовки до заняття студент повинен

знати: психологічні особливості професійного спілкування спеціалістів фармації з відвідувачами аптек; психологічний аспект ситуації продаж; особливості купівельної поведінки відвідувачів аптеки; типи відвідувачів аптеки за відношенням до нових ЛЗ; етапи здійснення покупки ЛЗ; соціопсихосоматичний підхід до відвідувачів аптеки; типи відношення до хвороби та їх вплив на дії відвідувачів аптеки.

вміти: застосовувати знання індивідуально-психологічних особливостей відвідувачів аптеки та їх купівельної поведінки в практичній діяльності провізора.

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності)

Купівельна поведінка ніколи не була простою. Завжди існує безліч факторів, що впливають на прийняття людьми рішень щодо того, що саме вони будуть купувати. В основі купівельної поведінки клієнта лежить ідея людських потреб.

Необхідність – почуття недостатності чогось, що відчувається людиною, а **потреба** – це необхідність, що прийняла специфічну форму відповідно до культурного рівня та особистості індивіда.

До основних психологічних факторів в ситуації продажу відносяться мотивація і сприйняття.

Класифікації покупців за типами реакцій: люди емоційного типу, люди раціонального складу та третій тип покупця, який не так сприйнятливий до реклами, не схильний до експерименту, але може відгукнутися на правильну викладку товару, на хороший сервіс.

Існує також своєрідна класифікація покупців по відношенню до покупки новинок: «новатори», схильні до ризику (2, %); група ранніх послідовників (13,5 %); рання більшість (34 %) – це не лідируюча група і за ступенем сприйняття вона, швидше за все, відноситься до прошарку звичайних середньостатистичних покупців; запізніла більшість (34 %) – вони сприймають товар тільки після того, як його випробує і винесе свій вердикт велика частина всіх покупців; група відстаючих (16 %) – затяті прихильники старих традицій, які не сприймають новий товар навіть після позитивної думки про нього оточуючих людей і проведення широкомасштабних рекламних кампаній.

Поведінка покупців або вибір індивіда є результатом складної взаємодії цілого **ряду факторів**, які повинні вказати студенти: фактори культурного рівня; фактори соціального порядку; чинники особистого порядку; фактори психологічного характеру.

На шляху до ухвалення рішення про покупку і її здійснення покупці проходять **ряд етапів**: усвідомлення проблеми, пошук інформації, оцінка варіантів, рішення про покупку та реакція на покупку.

При вивченні поведінки відвідувачів аптеки необхідно вивчення особистісних реакцій людини на свій психосоматичний стан та основних понять «відношення до хвороби»: **здоров'я** – це стан фізичного, душевного та соціального добробуту, відсутність хвороб чи фізичних дефектів; **внутрішня картина хвороби** – внутрішній світ хворого, все, що відчуває і переживає хворий, його уявлення та відчуття про хворобу та її причини.

Існують наступні типи ставлення до хвороби: соматозогнозія (при всіх формах слід враховувати віковий фактор); нормосоматозогнозія; гіперсоматозогнозія; гіпосоматозогнозія; дісоматозогнозія. **Існують і інші класифікації ставлення до хвороби**: аггравація; симуляція та дисимуляція. **Основні патологічної реакції на хворобу**: депресивна, фобічна та істерична.

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Рольова гра, в якій студенти демонструють власні етичні принципи та деонтологічні правила спілкування з клієнтами з порушеннями слуху та зору.

2. Студенти під час дискусії у групах розглядають рівні ієрархії людської організації та особливості взаємодії з відповідними клієнтами.

3. Студенти після проходження тесту на виявлення власного типу темпераменту, дискутують стосовно ролі темпераменту в структурі особистості та його впливу на професійну діяльність провізора.

4. Студенти під час дискусії у групах розповідають про важливі риси характеру для фармацевтичних працівників і їх відносини з клієнтами, колегами та керівництвом.

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. До провізора аптеки № 1 звернулась жінка з проханням продати препарат «5-НОК» без рецепта. Провізор відмовилась у зв'язку з відсутністю рецепта. Через деякий час жінка звернулась до аптеки № 2 з тим же проханням. І отримала «5-НОК» без рецепта.

2. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. В аптеку завітав чоловік з проханням видати йому препарат «Вазостат». Однак провізор, незважаючи на те, що даний препарат був наявним в аптеці, пояснив чоловіку, що краще йому придбати препарат «Вазіліп», оскільки він є кращим.

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть особливості купівельної поведінки відвідувачів аптеки.
2. Дайте визначення поняттю «необхідність» та «потреба».
3. Розкрийте основні психологічні фактори продажу лікарських засобів.
4. Як розподіляються покупці за типами реакцій?
5. Як розподіляються покупці по відношенню до покупки новинок?
6. Дайте визначення поняттю здоров'я та внутрішня картина хвороби.
7. Розкрийте типи ставлення до хвороби та види реакцій на хворобу.

Тести для перевірки знань:

1. В основі купівельної поведінки клієнта лежить:

- а) необхідність;
- б) бажання;
- в) ідея людських потреб.

2. Необхідність, що прийняла специфічну форму відповідно до культурного рівня та особистості індивіда:

- а) потреба;
- б) потяг;
- в) в) обов'язок.

3. Класифікація покупців по відношенню до покупки новинок:

- а) люди емоційного типу та раціонального;
- б) «новатори», група ранніх послідовників, рання більшість та більшість, що запізнюється, група відстаючих;
- в) вік, стать та релігія.

4. Етап усвідомлення проблеми на шляху до ухвалення рішення про покупку ЛЗ і її здійснення полягає у тому, що:

- а) людина відчуває різницю між своїм реальним і бажаним станом, а коли потреба зростає до порогового рівня, вона перетворюється на спонукання;
- б) самостійному, досвідченому шляху пошуку інформації;

- в) оцінці варіантів, що формує у споживача намір здійснити купівлю найбільш бажаного для нього товару.

5. Людина, яка приходить в аптеку та заздалегідь знає, що купувати, і не ухиляється від запланованої покупки відноситься до:

- а) емоційного типу відвідувачів аптеки;
- б) раціонального типу відвідувачів аптеки;
- в) яка не схильна до експерименту.

6. Оберіть найбільш повне визначення поняття «здоров'я»:

- а) добрий стан самопочуття;
- б) це стан фізичного, душевного та соціального добробуту, відсутність хвороб чи фізичних дефектів;
- в) відсутність хвороб.

7. Внутрішня картина хвороби це:

- а) фізичний, душевний та соціальний стан людини;
- б) внутрішній світ хворого все, що відчуває і переживає хворий, його уявлення та відчуття про хворобу та її причини;
- в) реакція на хворобу та її лікування.

8. Поведінка покупців є результатом взаємодії наступних факторів:

- а) інформаційний фактор, економічний фактор, соціальний фактор та етичні компоненти дії фармaceutичних працівників;
- б) необхідність, бажання, можливості та дії фармaceutичних працівників;
- в) фактори культурного рівня; фактори соціального порядку; чинники особистого порядку; фактори психологічного характеру.

9. Соматозогнозія це:

- а) ставлення до хвороби, що формується на етапах особистісного реагування людини на свій хворобливий стан; завжди невиразний, неясний;
- б) адекватна оцінка хворим свого стану та перспектив одужання.
- в) переоцінка значущості, як окремих симптомів, так і хвороби загалом.

10. Такий тип ставлення до хвороби як аггравація представляє собою:

- а) перебільшення ознак захворювання і суб'єктивних скарг;
- б) удавання, за допомогою якого клієнт прагне створити враження про наявність хвороби та її ознак;
- в) приховування хвороби та її ознак.

Тема 5. Особистість фармацевтичного фахівця як фактор успішної взаємодії з відвідувачем аптеки

*«Людина, що лікує, має володіти чистим і милосердним серцем, спокійним темпераментом, відрізнитися великою вірою, постійним бажанням робити добро»
(Мудрість Стародавньої Індії)*

Мета: удосконалення знань, вмінь з управління та аналізу особистих і професійних якостей для реалізації у професійному спілкуванні провізорів (фармацевтів)

Основні поняття: структура особистості, професійні якості, Я-концепція, темперамент, парадигма цілісності особистості, характер, здібності у фармацевтичній діяльності, психологічна готовність до взаємодії з відвідувачами аптеки, локус-контроль, автономія особистості.

Основні питання теми:

1. Психологічні вимоги до особистості провізора.
2. Взаємозв'язок діяльності та особистості провізора.
3. Психологічні особливості особистості успішного провізора.
4. Здібності і фармацевтична діяльність.
5. Психологічна готовність провізора до взаємодії з відвідувачем аптеки.
6. Управління поведінкою відвідувачів аптек.

В результаті підготовки до заняття студент повинен

знати: важливі психологічні якості успішного фармацевта (провізора); визначення поняття психологічна готовність до взаємодії з відвідувачами аптеки; власні індивідуально-психологічні та професійні особливості,

вміти: застосовувати знання власних індивідуально-психологічних та професійних особливостей в практичній діяльності провізора.

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності)

Слід зробити акцент на тому, що провізорам, які працюють у постійному контакті з хворими, мають бути властиві наступні психологічні якості: чутливість до відмінності форми, кольору, величини товару аптечного асортименту; чутливість до людської мови; гарна зорова пам'ять; зосередженість і стійкість уваги; емоційна стійкість, врівноваженість та витримка при вирішенні конфліктних ситуацій; старанність та сумлінність; володіння мовою.

Водночас **Я-концепція** – динамічна система уявлень фармацевтів про себе, яка пов'язана з їх оцінкою власної діяльності та себе як професіонала. Необхідно вказати, що **цілісність особистості** є важливою особистісною характеристикою, яка є результатом ефективної взаємодії між висококваліфікованим фармацевтичним спеціалістом та суб'єктами фармацевтичної діяльності.

При вивченні особливостей успішного провізора (фармацевта) слід вказати, що **темперамент** фармацевтичного працівника – це його характеристика з боку динамічних властивостей його психіки – інтенсивності, швидкості, темпу, ритму та врівноваженості психічних проявів та значною мірою визначає стиль його фармацевтичної діяльності. Водночас **характер** фармацевтичного працівника – це сукупність його постійних індивідуально-психологічних властивостей, які проявляються в його діяльності та суспільній поведінці, відношенні до колективу, інших людей, праці, навколишньої дійсності та до самого себе.

Для ефективної діяльності фармацевта (провізора) велике значення мають його **здібності**: індивідуальні особливості, від яких залежить набуття знань, умінь та навичок, а також успішність виконання різних видів фармацевтичної діяльності.

Якість фармацевта (провізора), що характеризує схильність приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам або ж власним здібностям та зусиллям має назву **локус-контролю**.

Аналіз сучасних фармацевтичних досліджень дозволяє стверджувати, що ефективність професійного становлення спеціаліста зумовлена психологічною готовністю до професійної діяльності: **психологі-**

чна готовність – це доведена до оптимального рівня психологічна підготовленість фармацевта (провізора), що забезпечує найефективніше виконання конкретних завдань фармацевтичної діяльності.

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Студенти у групі розглядають психологічні вимоги до провізорів (фармацевтів).

2. Студенти під час дискусії у групах розглядають «Ефект краю» і закон забування та їх вплив на діяльність фармацевтичних працівників.

3. Студенти після проходження тесту на виявлення рівня розвитку емоційного інтелекту, у групах обговорюють важливість даної якості для провізорів (фармацевтів).

4. Студенти під час дискусії у групах розглядають типи рішучості по Джеймсу та виявляють власний тип, як важливу якість для подальшої професійної діяльності

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть тактику провізора з точки зору етичного кодексу та деонтологічного обов'язку фармацевта. До провізора звернулась жінка з проханням видати їй антигіпертензивний препарат. Провізор продав їй дорогий лікарський засіб, який не знаходився в обігу препаратів аптеки, а був отриманий з Франції і не був зареєстрованим в Україні.

2. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. До проваїзора аптеки звернувся представник фірми «Sandoz» з проханням викласти на вітрині ОТС-препарати цієї фірми згідно з правилами мерчендайзінгу. Провізор відмовила, мотивуючи свій поступок відсутністю завідувача відділу.

Питання для самоконтролю:

1. Які існують психологічні вимоги до фармацевтичних працівників?
2. Дайте визначення поняттю «структура особистості».
3. Рокрийте психологічні якості провізора (фармацевта).
4. Що собою представляє Я-концепція фармацевтів?
5. У чому полягає її важливість цілісності особистості провізора (фармацевта)?

6. Які психологічні особливості успішного провізора Ви знаєте?
7. У чому полягає сутність психологічної готовності провізора до взаємодії з клієнтом?

Тести для перевірки знань:

1. Оберіть найбільш повне визначення поняття «Я-концепція»:

- а) власний образ професіонала;
- б) динамічна система уявлень фармацевтів про себе, яка пов'язана з їх оцінкою власної діяльності та себе як професіонала;
- в) уявлення фармацевтів про себе.

2. Оберіть вірне визначення поняття «цілісність особистості»:

- а) важлива особистісна характеристика, яка є результатом ефективної взаємодії між висококваліфікованим фармацевтичним спеціалістом та суб'єктами фармацевтичної діяльності;
- б) особистісне судження про власну цінність, що виражається в установках, властивих фармацевтичним працівникам;
- в) характеристика особистості фармацевтичного працівника з боку динамічних властивостей його психіки.

3. Тип темпераменту, що характеризується рухливістю, чуйністю та товариськістю, є емоційно стійким екстравертом і дуже продуктивним діячем – це:

- а) холерик;
- б) меланхолік;
- в) сангвінік.

4. Тип особистості, якому надає перевагу специфіка професійної діяльності провізора:

- а) екстравертивний тип особистості;
- б) інтровертивний тип особистості;
- в) не має значення.

5. Стосовно фармацевтичної діяльності спеціальними здібностями можуть бути:

- а) певний фонд знань, умінь і навичок та активне позитивне ставлення до професійної діяльності фармацевта (провізора);
- б) низькі пороги чутливості основних аналізаторних систем (зорової, нюхової, смакової) та схильність до аналізу, синтезу, систематизації, класифікації;
- в) працьовитість, організованість, самостійність, цілеспрямованість, наполегливість, а також стійкі інтелектуальні почуття.

- 6. Оберіть найбільш повне визначення поняття «локус-контроль»:**
- а) схильність приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам;
 - б) якість фармацевта (провізора), що характеризує схильність приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім силам або ж власним здібностям та зусиллям;
 - в) схильність приписувати відповідальність за результати своєї діяльності власним здібностям та зусиллям.
- 7. Вид локус-контролю, що може сприяти успіху професійної діяльності провізора:**
- а) залежить від обставин;
 - б) зовнішній локус-контроль;
 - в) внутрішній локус-контроль.
- 8. Фармацевти (провізори), які володіють внутрішнім локус-контролем:**
- а) більш самостійні та відповідальні, проявляють більшу впевненість у собі, наполегливість у досягненні цілей, незалежність у судженнях і вчинках;
 - б) мають більшу невпевненість у своїх силах, демонструють тенденцію пустити справи на самоплив, несамостійність, залежність;
 - в) більш неврівноважені і мають вищий рівень тривожності.
- 9. Психологічна готовність фармацевта (провізора) до професійної діяльності – це:**
- а) ставлення до власної професії, що формується на етапах особистісного реагування фармацевта (провізора) на свій психологічний стан;
 - б) постановка цілей, складання і корекція програм дій, що відповідають цим цілям, умовам діяльності та власним можливостям професіонала;
 - в) доведена до оптимального рівня психологічна підготовленість фармацевта (провізора), що забезпечує найефективніше виконання конкретних завдань фармацевтичної діяльності.
- 10. Фармацевтичним працівникам, які працюють у постійному контакті з хворими, мають бути властиві наступні психологічні якості:**
- а) емпатичність, відповідальність, стресостійкість, рішучість, самостійність, наполегливість при вирішенні конфліктних ситуацій; базові знання аптечного асортименту;

- б) чутливість до відмінності форми, кольору, величини товару аптечного асортименту; чутливість до людської мови; гарна зорова пам'ять; зосередженість і стійкість уваги; емоційна стійкість, врівноваженість та витримка при вирішенні конфліктних ситуацій; старанність та сумлінність; володіння мовою.
- в) обов'язковість, послух, врівноваженість та витримка.

Тема 6. Етика комунікативних відносин. Конфлікти у професійній діяльності

*«Хочеш бути розумним, навчись розумно питати,
уважно слухати, спокійно відповідати
і зупиняйся говорити, коли нічого більш сказати»
(І. Лафатер)*

Мета: удосконалення в рамках етичних принципів знань, вмінь комунікації, яка розгортається у сфері офіційних відносин суб'єктів фармації і спрямована на розв'язання конкретної проблеми або досягнення необхідного результату.

Основні поняття: спілкування, комунікативна сторона спілкування, інтерактивна та перцептивна сторони спілкування, механізми зворотнього зв'язку, комунікативні бар'єри, взаємодія, конфлікт.

Основні питання теми:

1. Психотерапевтичний вплив особистості провізора на відвідувача аптеки.
2. Провізор (фармацевт) і мовна психотерапія.
3. Основи психотерапевтичного впливу особистості провізора на відвідувача аптеки.
4. Провізор-керівник як чинник успішної роботи колективу. Правила оптимізації процесу спілкування з колегами в фармацевтичній організації.
5. Феноменологія і концептуалізація конфлікту у фармацевтичній діяльності.

В результаті підготовки до заняття студент повинен

***знати:** етичні принципи взаємостосунків суб'єктів фармації, етичну сторону взаємостосунків між суб'єктами фармації і державою, феноменологію та концептуалізацію конфлікту фармацевтичних ситуацій.*

***вміти:** застосовувати знання етичні принципи взаємостосунків суб'єктів фармації для виходу із конфліктогенних ситуацій в практичній діяльності провізора (фармацевта)*

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності).

В даний час **спілкування** розглядають як здійснення знаковими засобами взаємодії між людьми; спосіб поєднання індивідів, а також спосіб їх розвитку.

Спілкування має **комунікативну, інтерактивну та перцептивну сторони** і особливості цих сторін у процесі діяльності фармацевта. Згідно з цим студенти мають вказати, які існують механізми зворотнього зв'язку та основні комунікативні бар'єри.

Зміст **механізму зворотнього зв'язку** полягає у тому, що у міжособистісній комунікації процес обміну інформацією подвоюється і, крім змістовних аспектів, інформація, що іде від реципієнта до комунікатора, містить інформацію про те, як реципієнт сприймає і оцінює поведінку комунікатора. При цьому **комунікативний бар'єр** – це психологічна перешкода на шляху адекватної передачі інформації між суб'єктами фармацевтичної діяльності.

Взаємодія (інтеракція) – це обмін знаками, організація спільних дій, що дозволяють фармацевту (провізору) реалізувати спільну діяльність з іншими суб'єктами фармацевтичної взаємодії.

Ідентифікація – спосіб пізнання фармацевтом (провізором) суб'єктів фармацевтичної взаємодії, при якому припущення про їх внутрішній стан будується на основі спроби поставити себе на місце партнера зі спілкування.

Атракція (залучення) – форма пізнання фармацевтом (провізором) суб'єкта фармацевтичної взаємодії, яка заснована на формуванні стійкого позитивного почуття до нього.

Каузальна атрибуція – механізм інтерпретації вчинків та почуття іншої людини (прагнення до з'ясування причин поведінки суб'єкта фармацевтичної взаємодії).

Розкриваючи дану тему необхідно звернути увагу на феноменологію та концептуалізацію конфліктів у діяльності фармацевта/провізора. **Конфлікт** – зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів опонентів чи суб'єктів фармацевтичної взаємодії.

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Студенти під час дискусії у групах надають характеристику сутності спілкування, його мети та морального сенсу.

2. Рольова ігра, в якій студенти демонструють основні типи, принципи та протиріччя спілкування та важливість цих знань у професійній діяльності фармацевтів.

3. Студенти під час дискусії у групах розглядають особливості моральної культури спілкування в Україні, її зміст та прояви.

4. Рольова ігра, в якій студенти демонструють професійний етикет як морально-естетичну культуру спілкування.

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть тактику провізора з точки зору етичного кодексу та деонтологічного обов'язку фармацевта. До провізора звернувся представник фірми «UPSA» з проханням на розміщення безрецептурних препаратів на вітрині. Однак провізор відмовив у проханні, зіславшись на відсутність керівника.

2. Оцініть тактику провізора з точки зору етичного кодексу та деонтологічного обов'язку фармацевта. До провізора звернувся лікар-інтерн з проханням надати йому інформацію про фармакодинамічні властивості дексаметазона, однак фармацевт відмовився, зіславшись на відсутність часу і порекомендував молодому лікарю почерпати інформацію в інструкції до препарату.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттю спілкування та вказати основні компоненти його структури.
2. Розкрийте сутність комунікативної сторони спілкування у фармацевтичній діяльності.

3. Дайте визначення поняттю «механізм зворотнього зв'язку».
4. Які існують комунікативні бар'єри у діяльності фармацевта (провізора)?
5. Які існують рівні передачі інформації у діяльності фармацевта (провізора)?
6. У чому полягає інтерактивна сторона спілкування у фармацевтичній діяльності?
7. Дайте визначення поняттю «соціальна перцепція» та розкрийте її функції, механізми та ефекти.
8. Рокрийте потенційно конфліктогенні фармацевтичні ситуації.
9. Які існують типи та умови конфліктів у фармацевтичній діяльності? Що таке динаміка конфлікту?
10. Які існують типи особистості учасників конфлікту у фармацевтичній діяльності.

Тести для перевірки знань:

- 1. У процесі діяльності фармацевта спілкування має три сторони:**
 - а) комунікативну, інтерактивну та перцептивну;
 - б) ділову, вільну та мішану;
 - в) структуровану, емоційну та конфлікту.
- 2. У структурі комунікативного процесу виділяють такі елементи:**
 - а) ситуація загалом, конфлікти, інформація та суб'єкти фармацевтичної діяльності;
 - б) засоби передавання інформації, особистісне судження фармацевтичних працівників, обставини діяльності та відвідувачі аптек;
 - в) комунікатор, комунікант, комунікативне поле, власне інформація та канали комунікації.
- 3. Види соціальних мотивів взаємодії фармацевтичних працівників:**
 - а) мотив кооперації, індивідуалізм, конкуренція, альтруїзм, та рівність;
 - б) співпраця, протидія, компроміс, поступливість та уникнення;
 - в) влада, «рятувальництво», універсалізм, збагатшення та слава.
- 4. У ході соціальної перцепції здійснюється:**
 - а) взаємодія, комунікація, атракція та ідентифікація;
 - б) пізнання себе; пізнання партнера зі спілкування; організація спільної діяльності з урахуванням взаєморозуміння; встановлення емоційних відносин;

- в) емоційна оцінка іншого; спроба зрозуміти причини його вчинків, прогнозування його поведінки та побудова власної стратегії поведінки.

5. Ефект ореола – це:

- а) поширення в умовах дефіциту інформації про людину загального оцінного враження про неї на сприйняття її вчинків та особистісних якостей;
- б) перша в порядку надходження інформація про нову людину ;
- в) остання, нова інформація про знайому людину.

6. Спосіб пізнання фармацевтом (провізором) суб'єктів фармацевтичної взаємодії, при якому припущення про їх внутрішній стан будується на основі спроби поставити себе на місце партнера зі спілкування – це:

- а) каузальна атрибуція;
- б) атракція;
- в) ідентифікація.

7. Емоційне відчуття чи співпереживання іншому – це:

- а) емпатія;
- б) соціальна перцепція;
- в) атракція.

8. Місце виникнення конфлікту у фармацевтичній діяльності та час, протягом якого він має бути вирішений, відносяться до:

- а) соціальних умов протікання конфлікту;
- б) соціально-психологічних умов протікання конфлікту;
- в) просторово-часових умов протікання конфлікту.

9. Образ конфліктної ситуації у фармацевтичній діяльності – це:

- а) ставлення до деонтологічних обов'язків власної професії у конфліктній ситуації;
- б) своєрідна опосередкована ланка між характеристиками учасників конфлікту та умовами його протікання, з одного боку, та конфліктною поведінкою – з іншого;
- в) уявлення учасників конфлікту про себе.

10. У особистостей даного типу конфліктність є наслідком конкретної ситуації, а конфлікт викликається відсутністю іншого виходу в самій ситуації :

- а) ситуативно-конфліктні особи;
- б) перманентно-конфліктні особи;
- в) раціональні особи.

Тема 7. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України

*«Знання того, якими речі мають бути,
характеризує людину розумну;
знання того, які речі насправді,
характеризує людину досвідчену;
знання того, як їх змінити до кращого,
характеризує людину геніальну»
(Д. Дідро)*

Мета: удосконалення знань, вмінь вільного володіння нормативними актами етичного кодексу фармацевта та можливість їх застосувати у конкретних ситуаціях.

Основні поняття: спілкування, механізми зворотнього зв'язку, комунікативні бар'єри, рівні передачі інформації, конфлікт.

Основні питання теми:

1. Загальні принципи та положення етичного кодексу фармацевтів України.
2. Фармацевтична етика або професійна етика фармацевтичних працівників.
3. Фармацевтичний працівник у сучасному суспільстві.
4. Взаємовідносини фармацевтичного працівника і пацієнта.
5. Взаємовідносини фармацевтичного працівника і лікаря.
6. Взаємовідносини фармацевтичного працівника з колегами.
7. Дія Етичного кодексу фармацевтичного працівника. Відповідальність за його порушення та порядок перегляду.

В результаті підготовки до заняття студент повинен

знати: визначення етичних норм як одної із форм соціального регулювання фармацевтичної діяльності, фармацевтичні права та обов'язки громадянина України, етичну сторону взаємовідносин між суб'єктами фармації і державою, етичні аспекти взаємовідносин провізорів і медичних (торгових) представників

вміти: застосовувати знання етичних норм та деонтологічних обов'язків для зменшення ризику корисливого використання різних ситуацій проти фармацевтів.

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності)

Метою Етичного кодексу фармацевтичних працівників України є декларація фундаментальних принципів професії, заснована на моральних зобов'язаннях і цінностях.

Необхідно знати, що **фармацевтична етика або професійна етика фармацевтичних працівників** – складова загальної етики, і є наукою про моральні норми поведінки фармацевтичних працівників у процесі здійснення професійної діяльності.

Акцент потрібно зробити також на тому, що **Кодекс призначений** для регулювання етичних взаємовідносин фармацевтичних працівників, пов'язаних з професійною сферою їх діяльності у випадках конфліктних ситуацій шляхом залучення спеціальних уповноважених органів (комітетів з фармацевтичної етики тощо).

Необхідно також знати, що Кодекс підготовлений з урахуванням офіційних матеріалів ВООЗ, Міжнародної фармацевтичної федерації, Міжнародної медичної асоціації, Фармацевтичної групи ЄС. Законодавчою базою Кодексу є Конституція України, Цивільний кодекс України, закони України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про лікарські засоби», «Про захист прав споживачів», «Про рекламу» та інші нормативно-правові акти України.

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Студенти під час дискусії у групах аналізують запитання фармацевтичного права в українському законодавстві.

2. Рольова гра, в якій студенти демонструють важливість знань стосовно правового та соціального захисту працівників фармації.

3. Студенти під час дискусії у групах аналізують та розглядають етичний кодекс фармацевтів України.

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. В аптеку прийшла жінка і попросила у провізора роз'яснити їй кратність та час прийому препарату, який був виписаний їй лікарем. Однак фармацевт відповіла на прохання відвідувачки такими словами: «Я Вам вже сказала: все одно – до їжі чи після неї!».

2. Оцініть тактику провізора з точки зору етичного кодексу та дентологічного обов'язку фармацевта. До провізора звернувся торговий представник фармацевтичної фірми з проханням надати йому інформацію про об'єм лікарських засобів конкуруючої фірми, що розміщені в аптеці. Провізор відмов йому у проханні.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає мета Етичного кодексу фармацевтичних працівників України?
2. Дайте визначення основним завданням, обов'язкам професійної фармацевтичної діяльності у сучасному суспільстві.
3. Розкрийте особливості взаємовідносин фармацевтичного працівника і пацієнта.
4. У чому полягає загальна мета у професійних взаємовідносинах між фармацевтичним працівником та лікарем?
5. Розкрийте особливості будування відносин з колегами у фармацевтичній діяльності.
6. Як пов'язані фармацевтичний працівник і науковий прогрес?
7. Поясніть важливість підвищення кваліфікації фармацевтичними працівниками та знань фармацевтичної інформації.
8. Яку відповідальність несе фармацевтичний працівник за порушення та порядок Етичного кодексу фармацевтичних працівників України?

Тести для перевірки знань:

1. Фармацевтична етика або професійна етика фармацевтичних працівників – це:

- а) складова загальної етики;
- б) складова загальної етики, і є наукою про моральні норми поведінки фармацевтичних працівників у процесі здійснення професійної діяльності;

- в) деонтологічний свод правил діяльності фармацевтичних працівників.

2. Декларація фундаментальних принципів професії фармацевта (провізора), яка заснована на моральних зобов'язаннях і цінностях – це:

- а) предмет фармацевтичної деонтології;
- б) об'єкт фармацевтичної етики;
- в) мета Етичного кодексу фармацевтичних працівників України.

3. Основним завданням професійної фармацевтичної діяльності фахівця даної галузі є:

- а) профілактика захворювань, збереження та зміцнення здоров'я людей, відповідність фармацевтичної діяльності етико-деонтологічним вимогам;
- б) зберігати гідність та честь працівника фармацевтичної галузі;
- в) високий професіоналізм та компетентність.

4. Що із перерахованого нижче відноситься до третього розділу Етичного кодексу фармацевтичних працівників України:

- а) надавати лікарю повну інформацію про нові профілактичні, діагностичні ЛЗ та медичну продукцію;
- б) фармацевтичний працівник зобов'язаний надавати фармацевтичну допомогу кожній людині незалежно від її національності, політичних та релігійних переконань, майнового стану, статі, віку та соціального статусу;
- в) з метою розвитку галузі охорони здоров'я, в тому числі фармацевтичного сектору, а також підвищення іміджу професії, фармацевтичні працівники повинні брати активну участь у діяльності національних і міжнародних громадських та професійних організацій.

5. Професійні відносини між фармацевтичним працівником та лікарем повинні ґрунтуватись на:

- а) емпатії та розумінні;
- б) на етико-деонтологічних правилах і нормах;
- в) на засадах колегіального партнерства, поваги та довіри, підтриманні взаємного авторитету в очах пацієнта та громадськості.

6. Розділ Етичного кодексу фармацевтичних працівників України про взаємовідносини фармацевтичного працівника з колегами має наступний порядковий номер:

- а) 5;
- б) 1;
- в) 10.

7. Згідно з Етичним кодексом фармацевтичний працівник зобов'язаний підвищувати свій професійний рівень та практичні навички:

- а) лише у своїй діяльності;
- б) у своїй діяльності та у суміжних з нею галузях знань (хімії, медицині, психології, біології, соціології, екології тощо);
- в) у таких суміжних галузях знань, як хімія, медицина та психологія.

8. Згідно з Етичним кодексом фармацевтичний працівник зобов'язаний постійно підвищувати власну професійну кваліфікацію за рахунок:

- а) пошуку сучасної фармацевтичної інформації;
- б) бути поінформованим стосовно найновіших досягнень у сфері фармацевтичної діяльності;
- в) постійного пошуку сучасної науково обґрунтованої фармацевтичної інформації, бути поінформованим стосовно найновіших досягнень у сфері своєї професійної діяльності, протидіяти поширенню недостовірної спотвореної інформації.

9. Життєва позиція, весь трудовий шлях, будь-яка діяльність фармацевтичного працівника повинні сприяти:

- а) забагатшенню та славі фармацевтичного працівника;
- б) підвищенню престижності професії, збереженню та примноженню її кращих традицій;
- в) підвищенню професійних навичок фармацевтичного працівника.

10. Скільки розділів має Етичний кодекс фармацевтичних працівників України:

- а) 10;
- б) 12;
- в) 4.

Тема 8. Загальні біоетичні та етичні проблеми у системі створення та виробництва лікарських засобів

*«Неправдою поле перейдеши,
але назад не повернешся»
(Українська народна мудрість)*

Мета: удосконалення знань біоетичних та етичних проблем дистрибуції, етика просування лікарських препаратів на ринок.

Основні поняття: фальсифікація лікарських засобів, групи фальсифікованих препаратів, етичні критерії реклами лікарських засобів, фактори фальсифікації лікарських засобів, етичні аспекти дистрибуції лікарських засобів, добротна аптечна практика.

Основні питання теми:

1. Поняття «фальсифікація лікарських засобів».
2. Фактори, що сприяють фальсифікації лікарських засобів.
3. Пам'ятка для фармацевтів о боротьбі з контрафактними ЛЗ.
4. Основні цілі і задачі фармацевтів при боротьбі з контрафактними ЛЗ.
5. Етичні критерії форми рекламування ЛЗ. Етичні аспекти виробництва ЛЗ.
6. Роль фармацевтичного працівника в системі охорони здоров'я. Вимоги до добротної аптечної практики.
7. Розумне використання лікарських засобів як функція провізора.

В результаті підготовки до заняття студент повинен

знати: *етичні критерії Всесвітньої Організації Охорони здоров'я щодо просування лікарських засобів на ринок, роль фармацевтичних представників в просуванні лікарських препаратів на ринок, потреби до інформації, що поміщається в анотаціях, вкладишах і брошурах, особливості упаковки і маркірування.*

вміти: *застосовувати і дотримуватись етичних принципів щодо просування лікарських препаратів на ринок.*

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності)

Фальсифікація лікарських засобів – це: проблема, яка існує в світовому масштабі; загроза здоров'ю нації; потенційна загроза здоров'ю пацієнта; прямий негативний вплив, як на споживача, так і на виробника.

Водночас **групи фальсифікованих препаратів**: продукти, схожі зовні (повна імітація; фальсифіковані препарати в ідентичній упаковці; фальсифікований продукт виглядає так само, як і оригінал, проте взагалі не містить активної речовини; фальсифікований продукт містить шкідливу чи отруйну речовину); засоби, яким було відмовлено у реєстрації органами чи від яких добровільно відмовився виробник по причині якості; препарати із закінчившимся терміном придатності, які були перепаковані з зазначенням значно пізнішого терміну припинення дії.

Акцент необхідно зробити на **етичних критеріях форм рекламування**: уточнити, що не повинно бути у рекламі ЛР стосовно формулювання та ілюстрації, мові рекламного матеріалу; уточнити, що рекламні матеріали слугують лише нагадуванням; реклама для широких шарів населення повинна допомагати людям приймати розумні рішення щодо використання ЛЗ; реклама не повинна зловживати турботою людей про своє здоров'я.

На фармацевтичних підприємствах, згідно з правилами повинна бути створена система забезпечення якості, що включає в себе організацію контролю якості. Отже, студенти повинні вказати **фактори, що сприяють фальсифікації ЛЗ**: відсутність необхідної законодавчої бази; недоліки розвитку системи контролю якості ЛЗ; недоліки повноважень національних контролюючих органів чи їх відсутність; низьке забезпеченні дотримання законів; недостатні штрафні санкції; високі ціни на ЛЗ і високий попит на них; корупція; низький рівень моралі.

При цьому **етичні аспекти дистриб'юції лікарських засобів**: добротня дистриб'юторська практика, система якості дистриб'ютора та дотримання вимог.

Необхідно зазначити, що **добротна аптечна практика вимагає**: добробут хворого незалежно від його місцезнаходження; забезпечення

хворих ЛЗ та іншими виробами медичного призначення, з відповідною інформацією, порадами, а також фіксування побічних ефектів від застосування ЛЗ; сприяння раціональному і економному призначенню і правильному використанню ЛЗ; кожен елемент аптечної послуги повинен бути орієнтований на окрему особистість, чітко визначений і ефективно доведений до кожного учасника.

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Студенти під час дискусії у групах розглядають деонтологічну модель біоетики.

2. Студенти під час дискусії у групах розглядають поняття «біоетика» та її принципи, що реалізуються в Україні.

3. Студенти під час дискусії у групах демонструють власне відношення та знання стосовно критеріїв ВООЗ щодо реклами лікарських засобів та виробів медичного призначення.

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. Відвідувач аптеки звернувся до провізора з проханням надати йому інструкцію до препарату «Ношпа», який він вчора придбав в іншій аптеці. Але одразу не звернув увагу на відсутність анотації у коробці. При наявності інструкції провізор відмовила і рекомендувала звернутися до необачливого провізора, що не перевірів її наявність.

2. Оцініть тактику провізора з точки зору етичного кодексу та деонтологічного обов'язку фармацевта. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. До провізора звернувся торговий представник з проханням провести рекламну агітацію в аптеці нового наркотичного анальгетика, який виготовляється фармацевтичною фірмою. Оцініть ситуацію.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттю «фальсифікація лікарських засобів» та вкажіть основні фактори, що сприяють фальсифікації ЛЗ.
2. Розкрийте основні постулати пам'ятки щодо боротьби з контрафактними ЛЗ для фармацевтів.
3. Вкажіть основні цілі і задачі боротьби з контрафактними ЛЗ.
4. Поясніть етичні критерії форми рекламування ЛЗ.

5. Вкажіть характерні порушення етичних норм в роботі фармацевтичних представників.
6. У чому полягає система якості при виробництві лікарських засобів?
7. Яких основних принципів просування ЛЗ на ринок, повинні дотримуватись фармацевтичні компанії та промоутери?
8. Розкрийте етичні аспекти дистриб'юції лікарських засобів.
9. Поясніть роль фармацевтичного працівника в системі охорони здоров'я.
10. Дайте визначення етичним стандартам роботи фармацевта.

Тести для перевірки знань:

- 1. Поняття «фальсифікація лікарських засобів» визначається як:**
 - а) загроза здоров'ю нації;
 - б) проблема, яка існує в світовому масштабі; загроза здоров'ю нації; потенційна загроза здоров'ю пацієнта; прямий негативний вплив, як на споживача, так і на виробника;
 - в) загроза престижності фармацевтичної діяльності.
- 2. Етичні критерії просування лікарських препаратів на ринок висловлені в:**
 - а) резолюції ООН;
 - б) резолюції ВООЗ;
 - в) Етичному Кодексі фармацевта.
- 3. До групи фальсифікованих препаратів, які схожі зовні відносять:**
 - а) повна імітація (копія); препарати в ідентичній упаковці; продукт виглядає так само, проте взагалі не містить активної речовини; продукт, що містить діючу речовину поганої якості чи в недостатній кількості;
 - б) засоби, яким було відмовлено у реєстрації;
 - в) препарати, у яких закінчився термін придатності.
- 4. На фармацевтичних підприємствах, згідно з правилами повинна бути створена:**
 - а) система контролю проміжної продукції;
 - б) система забезпечення якості, що включає в себе організацію контролю якості;
 - в) система правил стосовно відповідальності і обов'язків всіх працівників.

5. Характерні порушення етичних норм в роботі фармацевтичних представників:

- а) запізнення на роботу; відволікання; відсутність моралі та знань аптечного асортименту; створення враження непотрібності звернення до лікаря; зловживання турботою людей про своє здоров'я;
- б) некоректна поведінка; конфліктність; необов'язковість; халатність; психічні порушення; залучення до власної діяльності інших сторони осіб;
- в) пропонування лікарям готових рецептурних бланків; надання безкоштовних зразків без прохання лікаря; пропонування заохочень за просування препарату, що рекламується; проведення некоректних порівнянь препаратів, що рекламуються, з аналогами; некоректна поведінка.

6. Формулювання та ілюстрації ЛЗ повинні відповідати науковим даним щодо:

- а) медико-біологічних властивостей конкретного препарату;
- б) потреб населення;
- в) даних ВООЗ про сучасні хвороби.

7. Інформаційно-рекламна діяльність просування ЛЗ повинна здійснюватися відповідно до (оберіть вірну відповідь):

- а) лише до національного законодавства;
- б) до етичного кодексу певної фармацевтичної установи;
- в) національної політики в галузі охорони здоров'я та національного законодавства, а також до етичних кодексів, якщо вони існують.

8. Основною діяльністю аптеки є (оберіть вірну відповідь):

- а) забезпечення клієнтів ЛЗ і іншими виробами медичного призначення, відповідною інформацією, порадами, а також фіксування побічних ефектів від застосування ЛЗ;
- б) продати всі ЛЗ, забезпечення клієнтів інформацією про ЛЗ; спілкування з клієнтами;
- в) рекламування нових ЛЗ; продаж ЛЗ; знання всіх ЛЗ, які існують у світі; етична поведінка.

9. Система якості дистриб'ютора повинна гарантувати (оберіть найбільш повну відповідь):

- а) дотримання всіх умов зберігання лікарських засобів; створення протидії появі фальсифікованої продукції;

- б) що ЛЗ передаються в роздрібний продаж без якої-небудь зміни їх властивостей; своєчасне виявлення будь-якого неякісного ЛЗ; створення ефективної методики протидії появі недоброякісної або фальсифікованої продукції;
- в) що ЛЗ передаються в роздрібний продаж без якої-небудь зміни їх властивостей; дотримання всіх умов зберігання лікарських засобів; доставку необхідних товарів за відповідними адресами протягом задовільного періоду часу; своєчасне виявлення будь-якого неякісного ЛЗ; створення ефективної методики протидії появі недоброякісної або фальсифікованої продукції.

10. Забезпечення правильного застосування рецептурних препаратів і виробів медичного призначення відноситься до:

- а) добротної аптечної практики;
- б) етичних стандартів роботи фармацевта (провізора);
- в) етико-деонтологічних принципів діяльності фармацевта (провізора).

Тема 9. Загальні біоетичні та етичні проблеми у фармакотерапії

*«Відповідальність – обов'язок відповідати за щось,
повинність – ручатись за щось,
зобов'язаність – звітувати про щось»
(За словником В. І. Даля)*

Мета: удосконалення знань біоетичних та етичних проблем фармакотерапії та ролі фармацевтичного працівника у системі охорони здоров'я.

Основні поняття: психотропні засоби, фармакокінетика і фармакодинаміка, нейролептики, антипсихотики, транквілізатори, бензодіазепіни, антидепресанти.

Основні питання теми:

1. Роль суб'єктів лікувального процесу (пацієнта, лікаря (медсестри) і фармацевтичного фахівця).
2. Збереження здоров'я і благополуччя пацієнтів – загальна мета і основа взаємин фармацевтичних та медичних фахівців.
3. Провізор як партнер лікаря в лікувально-діагностичному процесі.

4. Етика взаємовідношень тріади: лікар – хворий – клінічний провізор.
5. Біоетичні питання психофармакотерапії.
6. Побічні ефекти нейролептиків та фармацетивтична етика.
7. Особливості залучення промоторів та фармацевтів для досягнення максимального терапевтичного ефекту і запобігання шкоди для пацієнтів.
8. Етичні правила роботи з транквілізаторами та антидепресантами.
9. Побічні ефекти дії транквілізаторів та антидепресантів та фармацетивтична етика.
10. Деонтологічні та етичні правила призначення транквілізаторів та антидепресантів в рамках триади лікар-фармацевт-пацієнт.
11. Етичні принципи лікування транквілізаторами та антидепресантами.

В результаті підготовки до заняття студент повинен

***знати:** етичні критерії та принципи фармакотерапії, класифікацію фармакологічних засобів, роль фармацевтичних представників в процесі фармакотерапії, біоетичні принципи використання психотропних засобів*

***вміти:** застосовувати і дотримуватись етичних принципів щодо взаємодії суб'єктів фармакотерапії та фармацевтичної діяльності*

Обговорення теоретичних питань (у разі необхідності)

Оскільки призначення психофармакотерапії засновано на знаннях дії психотропних препаратів для досягнення максимального терапевтичного ефекту і запобігання шкоди для пацієнтів необхідне залучення промоторів та фармацевтів. **Основні принципи та положення фармакотерапії:** прагнення до монотерапії; простота призначення; дотримання хворим терапевтичного режиму; зведення до мінімуму побічних ефектів; несумісність лікарських засобів один з одним.

Необхідно вказати, що **фармакокінетика** описує вплив організму на лікарську речовину, а тривалість дії препаратів залежить від

його фармакокінетичних властивостей: всмоктування, розподіл, метаболізм, виведення. Водночас **фармакодинаміка** описує вплив лікарської речовини на організм (як бажаний, так і небажаний), залежить від концентрації лікарської речовини в місцях здійснення її функції – ферментах, рецепторах, медіаторах.

Психотропні засоби, тобто речовини, що впливають на психічні функції, діють, змінюючи системи нейромедіаторів, що передають нервові імпульси із закінчення одного нейрона на інший через синаптичну щілину. До подібних медіаторів відносяться норадреналін, дофамін (D), серотонін (5-НТ), ацетилхолін, гамма-аміномасляна кислота (ГАМК), гістамін, опіоїдні пептиди (ендорфіни, динорфінів, енкефаліни), простагландини.

При розгляді **класифікації психофармакологічних засобів**, майбутні фармацевтичні працівники повинні знати, що **нейролептик** відноситься до препаратів, які мають виражену антипсихотичну активність і здатні викликати екстрапірамідні побічні ефекти.

Слід вказати, що виділяють два **види антипсихотиків** – типові (викликають побічні ефекти) і атипіві, що не володіють нейролептичними побічними ефектами.

Водночас «**транквілізатори**» – заспокійливі засоби, що не змінюють свідомість; «**бензодіазепіни**» – діють в основному на ретикулярну формацію, знижуючи сприйняття імпульсів з чутливих рецепторів на лімбічну систему і зменшуючи емоційне забарвлення; на серединний пучок переднього мозку, з яким асоціюється почуття нагороди або покарання; на область гіпоталамусу. Також, необхідно знати, що **антидепресанти** – психотропні лікарські засоби, що застосовуються насамперед для терапії депресії, що впливають на рівень нейромедіаторів, зокрема серотоніну, норадреналіну та дофаміну.

Ситуаційні (практичні) завдання для аудиторної роботи

1. Студенти під час дискусії у групах розглядають основні етичні принципи фармакотерапії.

2. Студенти під час дискусії у групах розглядають етичні аспекти використання нових лікарських засобів в процесі фармакотерапії.

3. Студенти під час дискусії у групах демонструють власне відношення та знання робіт вітчизняних науковців стосовно етичних принципів фармакотерапії.

4. Рольова гра, в якій студенти демонструють особливості роботи в системі провізор - лікар у роботі з транквілізаторами та антидепресантами.

5. Студенти під час дискусії у групах розглядають історію винаходу анксиолітиків та її вплив на фармацевтичну діяльність.

6. Студенти під час дискусії у групах розглядають історію відкриття антидепресантів та її вплив на фармацевтичну діяльність.

7. Рольова гра, в якій студенти демонструють біоетичні принципи роботи з транквілізаторами у тріаді лікар – фармацевт – пацієнт.

Ситуаційні (практичні) завдання для самостійної роботи

1. Оцініть ситуацію з етичних міркувань. До провізора звернулася жінка зі скаргою на появу в неї почервоніння обличчя, яке виникло після прийому препарату, який був придбаний в даній аптеці. Провізор проігнорувала скаргу, зіславшись на те, що лікар, який виписував жінці препарат, повинен був попередити про таку побічну дію.

2. Мотивуйте власну відповідь з точки зору етичних міркувань. Всі чудово знають, що основна заповідь будь-якого фармацевта – «Не нашкодь!». Більшість фармацевтичних працівників намагаються виконувати її, але і у самих відданих своїй професії трапляються помилки, а що вже говорити про тих, хто просто займає не своє місце і займається не своєю справою. Які риси такої професійної діяльності фармацевтів Вам не до вподоби?

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає клінічна дія психотропів?
2. Розкрийте основні принципи та положення фармакотерапії.
3. Вкажіть особливості фармакокінетики та фармакодинаміки ПЛЗ.
4. Надайте класифікацію психофармакологічних засобів.
5. Дайте психофізіологічне визначення нейролептиків за А. Лаборі та К. Ділей.
6. Які механізми дії, показання для призначення та побічні ефекти нейролептиків, транквілізаторів та антидепресантів необхідно знати фармацевтам?

Тести для перевірки знань:

1. Речовини, що впливають на психічні функції, діють, змінюючи системи нейромедіаторів, що передають нервові імпульси із закінчення одного нейрона на інший через синаптичну щілину – це:

- а) психотропні засоби;
- б) лікарські засоби;
- в) в залежності від наявності рецепту.

2. Психофармакологія сформувалась як науки, що вивчає дію речовин на центральну нервову систему в:

- а) в 1548 році;
- б) в 1920 році;
- в) в 1976 році.

3. Перший нейролептик – хлорпромазін (аміназін), який синтезували як антигістамінний препарат, був виявлен в:

- а) в 1958 році;
- б) в 1969 році;
- в) в 1952 році.

4. До побічних ефектів нейролептиків, з якими, враховуючи етичні норми, повинні бути ознайомлені фармацевти, відносять:

- а) соматичні ускладнення у літніх хворих;
- б) алергічні шкірні реакції;
- в) неспецифічна седативна дія, антиадренергічна дія у вигляді ортостатичної гіпотонії; екстрапірамідні розлади внаслідок блокади дофамінових рецепторів базальних ядер, побічні ефекти з боку внутрішніх органів.

5. Заспокійливі засоби, що не змінюють свідомість це:

- а) транквілізатори;
- б) антидепресанти;
- в) антипсихотики.

6. Нейроанатомічні структури головного мозку, що беруть участь в розвитку тривоги:

- а) лімбічна система та скроневі відділи;
- б) підкіркові відділи: синя пляма, ядра шва, септогіппокампальний шлях, поясна звивина; кора мозку: лобові і скроневі відділи;
- в) всі нейроанатомічні структури головного мозку.

7. Класифікація антидепресантів заснована на:

- а) етико-деонтологічних правилах проведення класифікації ПЗ;
- б) власного бачення фармацевтичних працівників та лікарів;

- в) впливі їх на нейротрансмітерні системи, залучені в патофізіологічний механізм депресивного розладу.

8. При видачі антидепресантів за рецептом потрібно звернути увагу на те, що вибір ліків повинен проводитися з урахуванням таких факторів:

- а) наявність переваги монотерапії; безпека і переносимість; спектр дії препарату; зручність застосування і облік оптимальної для клієнта дози в рецепті; доцільності призначення; вартості препарату; наявності супутньої симптоматики психотичного рівня і суїцидальної активності; полу, віку, соматичної патології, переваг клієнта;
- б) позитивного досвіду лікування препаратами обраної схожої групи без наявності рецепту; переважання безсоння і ажитації;
- в) наявності афективно-депресивного, біполярного або дистімічного розладу.

9. Побічні ефекти антидепресантів (оберіть найбільш повну відповідь):

- а) розгубленість і порушення пам'яті на поточні події та тахікардія, гіпотонія або різке підвищення артеріального тиску;
- б) шлунково-кишкові розлади та нервові розлади;
- в) надмірна седація і млявість, антихолінергічна дія, порушення серцевої провідності, центральний антихолінергічний та серотоніновий синдром, норадренергічний ефект.

10. Аксіомою психофармакотерапії є те:

- а) що клінічна дія психотропів – це результат впливу на біохімічні та електричні процеси в центральній нервовій системі (ЦНС);
- б) взаємодія фармацевтичного працівника та лікаря;
- в) взаємодія фармацевтичного працівника та клієнта.

2. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЕСЕ

1. Розкрити роль етичних принципів у професійному житті людини.
2. Розкрийте Ваше ставлення до фактів порушення моральності, чесності, етичності у нашому суспільстві.
3. Розкрийте Ваше ставлення стосовно свободи вибору та моральної відповідальності у професійній діяльності.
4. Розкрийте Ваше ставлення стосовно важливості вольової регуляції поведінки (саморегуляції) у професійній діяльності фармацевтів.
5. Моральне спілкування як творчість у професійному житті провізора (фармацевта).
6. Розкрити види професійної етики та їх гуманістичну спрямованість як важливого денотологічного компоненту професійної діяльності фармацевтів.
7. Етичні фармацевтичні кодекси у світовій практиці та їх вплив на Етичний кодекс фармацевтів України.
8. Розкрийте Ваше ставлення стосовно біоетичних та етичних проблем та системи створення лікарських засобів.
9. Докажіть, навівши конкретні приклади, що сьогодні потрібно вічні загальнолюдські цінності реалізувати в конкретні умови української дійсності.

3. ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ (У Т. Ч. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ)

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Відмінно (5 та 4,5 балів за кожну тему)	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, вільно послуговується науковою термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки, залучає до підготовки як основну, так і додаткову літературу (монографії, періодичні видання, першоджерела тощо)
Добре (3 бали за тему)	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, послуговується науковою термінологією, залучає основну і додаткову літературу. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки
Задовільно (2 бали за тему)	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, допускає істотні неточності та помилки
Незадовільно з можливістю відпрацювання (1 та 0,5 балів за тему)	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни

Критерії оцінювання самостійної роботи

Вид завдання	Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень
Ситуаційні практичні завдання	3	Відповідність змісту доповіді студента відповідному навчальному матеріалу; є самостійність та повнота вирішення практичних завдань та аналізу матеріалу; продемонстрований високий рівень здатності висловлювати власну думку, яка зосереджена на обговорюванні проблеми дослідження
	2	Відповідність змісту доповіді студента відповідному навчальному матеріалу, робота виконана самостійно, але практичне завдання вирішення неповністю, відсутній аналіз матеріалу; продемонстрований середній рівень здатності висловлювати власну думку, яка зосереджена на обговорюванні проблеми дослідження
	1	Невідповідність змісту доповіді студента відповідному навчальному матеріалу; відсутній аналіз матеріалу, але практичне завдання вирішено самостійно; продемонстрований низький рівень здатності висловлювати власну думку, яка зосереджена на обговорюванні проблеми дослідження
	0	Доповідь студента зовсім не відповідає змісту навчального матеріалу; робота виконана не самостійно та відсутня повнота вирішення практичних завдань та аналізу матеріалу; нездатність висловлювати власну думку, яка зосереджена на обговорюванні проблеми дослідження
Есе	2	Здатність продемонструвати розвиток власної думки, яка зосереджена на обговорюванні проблеми висловлювання; здатність продемонструвати дотримання лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних норм української фахової мови
	1	Низький рівень здатності до власної думки, яка зосереджена на обговорюванні проблеми висловлювання; низький рівень дотримання лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних норм української фахової мови
	0	Неспроможність сформулювати власну думку, яка зосереджена на обговорюванні проблеми висловлювання; наявність лексичних, фразеологічних, граматичних і стилістичних порушень норм української фахової мови

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Вишневська Л. В. Етика і деонтологія у фармації: Практикум для студентів фармацевтичних спеціальностей. Херсон: Айлант. 2020. 152 с.
2. Губіна Н. В. Етика і деонтологія у фармації: нові аспекти викладання в рамках кредитно-модульної системи. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Медицина»*. 2015. Вип. 1 (51). С. 266–268.
3. Ковальова О. М., Лісовий В. М., Амбросова Т. М. та ін Основи біоетики та біобезпеки. Підручник (ВНЗ III–IV р. а.) . 2-е вид., випр. Харків: Медицина. 2017. 392 с.
4. Котвіцька А. А., Чмихало Н. В., Светочева І. І., Лобова І. О., Віскова М. В. Етика та деонтологія у фармації : метод. рек. до семінарських занять студ. освітньої програми "Фармація" (2,5;4,5 р.н.) заоч. форми навч. та «Технологія парфумерно-косметичних засобів» ден. та заоч. форм навч. Харків: НФаУ, 2017. 54 с.
5. Мартинюк Ю. О. Особливості етико-деонтологічних поглядів майбутніх фармацевтів. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології», місто Київ, 3–4 грудня 2021 р. Київ, 2021.
6. Малий В. В., Сафіуліна З. Р., Кобець М. М., Самборський О. С. Етика та деонтологія у фармації : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Харків:: Золоті сторінки, 2017. 248 с.
7. Організація та економіка фармації. Організація фармацевтичного забезпечення населення: нац. підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. А. С. Немченко. Харків: НФаУ: Золоті сторінки, 2015. 360 с.
8. Терешкевич Г. Т. Основи біоетики та біобезпеки: підручник. Тернопіль: ТДМУ, 2014. 400 с.
9. Управління фармацією: базов. підруч. для провізорів-інтернів і слухачів системи післядиплом. освіти спеціалістів фармації / за ред. В. М. Толочка. Харків: НФаУ: Золоті сторінки, 2016. 496 с.
10. Швачич Г. Г, Толстой В. В., Петречук Л. М., Іващенко Ю. С., Гуляєва О. А., Соболенко О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: Навчальний посібник. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.

Допоміжна

1. Грищенко О. М., Тернова О. М. Етичні аспекти фармацевтичної науки і технології. *Фармацевтичний журнал*. 2009. № 3. С. 19–24.
2. Грищенко О. М., Кулініченко В. Л., Тернова О. М, Тодорова В. І. Провізор як провідник принципів біоетики у фармацевтичній практиці. *Фармац. журн.* 2003. № 4. С. 46–50.

3. Гала Л. О, Волох Д. С., Бровченко А. І. Дослідження взаємовідносин лікаря та провізора в системі лікарського забезпечення населення. *Фармац. часопис*. 2010. № 4. С. 101–105.
4. Галкін О. Ю, Григоренко А. А. Біоетика в Україні: від теорії до практики. Нормативно-правові та навчально-наукові аспекти. *Наукові вісті НТУУ «КПІ»*. 2011. № 3. С. 12–19.
11. Дацко А. Й, Гриньків Я. О. Етика і деонтологія у фармації. Методичні вказівки та перелік завдань до практичних занять студентів фармацевтичного факультету. Львів, 2007. 50 с.
12. Етичні стандарти та правила поведінки медичного представника фірми-виробника лікарських засобів в Україні / М. С. Пономаренко, В. О. Борищук, А. А. Бабський та ін. Київ: Прінт Квік, 2007. 12 с.
13. Етична декларація – стандарт поведінки медпредставника, провізора- консультанта в інформаційно-довідковій та рекламній діяльності при просуванні ліків на фармацевтичному ринку України/ М. С. Пономаренко, А. А. Бабський, Т. М. Краснянська та ін. *Фармац. журн.* 2007. № 5. С. 35–41.
14. Кулініченко В, Пустовіт С. Біоетика як етична концепція. *Науковий світ*. 2006. № 5. С. 16–19. № 6. – С. 20–22.
15. Лозовой В. О., Панов І. М., Стасевська О. А. та ін. Етика: Навч. посіб. Київ: Хрінком Інтер, 2007. 224 с.
16. Малахов В. Етика: Курс лекцій. Навчальний посібник. 2-й виклад., перероблене і доповнене. Київ: Либідь. 2000. 384 с.
17. Мнушко З. М., Діхтярьова Н. М., Чорноброва Н. В., Хищенко С. В. Фармацевтична етика та деонтологія. Тексти лекцій. Харків: Вид-во НФАУ: Золоті сторінки, 2002. 88 с.
18. Митник З. М., Сердюк В. Г., Косяченко К. Л. Етика на фармацевтичному ринку України. *Здоров'я України*. 2008. № 3. С. 16–17.
19. Шаповалова В. О, Галаван З. С., Зброжек С. І., Шаповалов В. В., Гуторов Л. О. Фармацевтичне право як базова основа вдосконалення соціальних і морально-етичних правовідносин між лікарем, хворим і провізором у фармацевтичному бізнес середовищі. *Фармац. журн.* 2006. № 2. С. 33–38.
20. Щекін Г. Візуальна психодіагностика: пізнання людей за їхньою зовнішністю та поведінкою: навчально-метод. посібник. 2-е изд., испр. Київ: МАУП, 2001. 616 с.
21. Яценко В. М. Опорні конспекти з психології і педагогіки: навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2004. 168 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. Вишнеvsька Л. В. Етика і деонтологія у фармації: Практикум для студентів фармацевтичних спеціальностей. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/>
2. Етичний кодекс фармацевтичних працівників України. URL: <https://nuph.edu.ua/etichnijj-kodeks-farmaceutichnih-prac/>
3. *Журнал «Фармацевт практик»*. URL: <https://fp.com.ua/category/magazine/>

4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
URL: <http://nbuv.gov.ua>
5. Перший незалежний фармацевтичний бізнес-портал.
URL: <https://thepharma.media>
6. Проект Меморандуму з належної практики інформування про лікарські засоби фахівців сфери охорони здоров'я. <http://www.apteka.ua/article/151064>
7. Толочко В. М., Міщенко І. В. Організаційно-психологічні особливості роботи провізора з проблемними відвідувачами аптеки : метод, рек. для підготов, та провед. практ. занять з курсу «Управління та економіка фармації» у сист. післядиплом. освіти спец, фармації.
URL: https://dspace.nuph.edu.ua/bit-stream/123456789/7268/1/Метод_реком_Організаційно-психологічні%20особливості%20роботи%20провізора%20з%20проблемними%20відвідувачами%20аптеки.pdf
8. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua>
9. Державний реєстр лікарських засобів України. URL: <http://www.drlz.com.ua>
10. Нормативні акти Міністерства охорони здоров'я України.
URL: [http:// mozdocs.kiev.ua](http://mozdocs.kiev.ua)

Навчальне видання

ЕТИКА ТА ДЕОНТОЛОГІЯ У ФАРМАЦІЇ

ЕЛЕКТРОННИЙ МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

для організації аудиторної та самостійної роботи
здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація»

Електронне практичне видання

Укладач

Мартинюк Юлія Олександрівна

В авторській редакції

Затвердж. авт. 13.12.2023. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним
забезпеченням для читання файлів формату PDF.
Обсяг 1 МБ. Зам. № 2719.

Видавець і виготовлювач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua